

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Etické principy v dokumentárním filmu

Jana Hádková

Doc. PhDr. Jana Hádková je filmová publicistka, dramaturgyně a režisérka, pro Českou televizi natočila od roku 1993 více než 80 dokumentárních filmů, např. cyklus Osudy hvězd, Deset století architektury, Genus, Kapitoly z animovaného filmu.

Ve svém příspěvku se zabývala pohledem na etické principy a v podstatě nepsaná pravidla při tvorbě dokumentárních filmů. Vycházela při tom z trojjediného vztahového modelu autor, objekt (či subjekt) a divák a z osobní zkušenosti.

Ve své podstatě etika nemá žádný teoretický základ, pouze se stává sama předmětem teoretického a filozofického bádání a reflexe. Všechny teorie týkající se etiky a jejího zkoumání mají jedno východisko, jímž je staré Desatero. Pro autora dokumentů jsou důležitá zejména přikázání páté, sedmé, osmé a desáté.

Nezabiješ - pro nás znamená neublížíš protagonistům, snímanou osobu nedehtonujeme a nepomlouváme. Nezveřejníme skutečnosti, jež by dotyčného mohly dohnat až k sebevraždě.

Nepokradeš - určuje vztah zejména ke kolegům z branže, tj. nezcižovat témata a nevydávat cizí myšlenky za své. Nepoužívat záběry z filmů jiných autorů bez jejich vědomí nebo archivních záběrů bez souhlasu instituce, jíž patří.

Nepromluvíš křivého svědectví - je základním kamenem dokumentaristovy výpovědi o světě. Představuje hledání pravdy o zobrazovaných skutečnostech, snahu o co nejpravdivější obraz portrétované osobnosti. U již nežijících osob nedat prostor lžím a pomlouvám, když už se hrdina nemůže bránit - pokud jej ovšem neočistíme sami. Při natáčení vystupuje štáb tak, aby neodradil natáčené lidi od případné další spolupráce s jinými filmaři. A to jak svým chováním, tak tím, co se v konečném díle pak objeví.

Nepožádáš statku bližního svého - nutnost skromnosti a pokory ze strany autora, že nebude vydírat lidi, o nichž točí, slibovat nereálné, bude v jistém konsensu s protagonisty. To do určité míry neplatí v kritickém dokumentu, ani v investigativních žánrech - tam používáme argumenty obou stran a necháme na divákovi, aby si utvořil vlastní názor.

Některá vnější, dalo by se říct produkční, pravidla při vzniku dokumentárních filmů jsou a priori daná - příkladem je protagonistovo udělení písemného souhlasu s natáčením. Tím se nezbavuje práva na nesouhlas s použitím některých svých replik. Protagonistovým podpisem se producent chrání proti případným následným protestům proti výslednému vyznění díla.

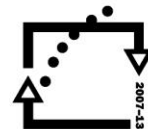
evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

V předrealizační fázi autor jezdí na obhlídky, měl by protagonistům ozřejmit smysl natáčení, objasnit svůj záměr, seznámit s charakterem díla, s rolí, již budoucí protagonista bude v obsahu zastávat, a upozornit na možná úskalí i případné následky z natáčení plynoucí.

Získávání protagonistů a jejich důvěry tkví v tom, že je autor přesvědčí o svých dobrých úmyslech. Musí jim empaticky naslouchat a také sám se jim aspoň trochu otevřít. Z tohoto hlediska je signifikantní metoda režisérky Drahomíry Vihanové, která je známá tím, že při přípravě filmu tráví s lidmi, o nichž bude točit, hodně času, např. se nechá s nimi zaměstnat.

Na to, co ještě točit a co už ne, pravidlo neexistuje. Záleží na tom, kam až je portrétovaný ochoten zajít, co na sebe prozradí a do jaké míry nastane konsekvence mezi ním a autorem.

Vlastní natáčení předpokládá permanentní autorovu pozornost nejen k ztvárnění zvolené látky, ale také k navození nekonfliktní atmosféry, již by měl mít na paměti celý štáb. Není nic hroznějšího, než když se přímo před protagonistou hádá režisér s kameramanem nebo jiným členem štábu. Může to neblaze narušit atmosféru důvěry.

Dalším nutným pravidlem je nenutit protagonisty k něčemu, co jim je proti mysli nebo co má jen ilustrovat nějakou autorskou vizi. Vzniká pak falešný obraz skutečnosti.

Samostatnou kapitolou při našem uvažování o etice v dokumentu je používání skryté kamery. Vzniká-li dílo, které má mít etický rozměr, je nepřipustné neseznámit lidi před kamerou, že jsou natáčeni. Někdy autor použije malé lži, kdy se protagonista domnívá, že kamera je již vypnutá, uvolní se, chová se a mluví mnohem přirozeněji. Autor tak získá nenahraditelný materiál, který ovšem musí adekvátně použít, ve prospěch výpovědi a v intencích původní domluvy.

Ve střížně při výběru natočeného materiálu by výsledek měl vždy být kompromisem etických postojů autora, střiháče a dramaturga. Autor a střiháč jsou příliš „v tom“, v tu chvíli by měl nastoupit dramaturg a „novýma očima“ jednotlivé segmenty korigovat.

Většině dokumentaristů způsobuje komplikace fakt, jak naložit se vztahy k lidem, s nimiž se setkal při natáčení. Ten vztah končí většinou vědomím, ano, jsme tady, jsme si sympatičtí, víme o sobě a kdykoliv v budoucnosti můžeme náš vztah oživit.

Studenty chci učít odpovědně přistupovat k ztvárněvané a zaznamenávané skutečnosti s tím nejlepším vědomím a svědomím, s čestnými úmysly, s úctou, taktem a pokorou k lidem, kteří se nám vydali všanc, s odpovědností k faktům, se smyslem pro pravdivý obraz skutečnosti.

A neodpustím si parafrázi Kantova výroku, který se, zdá se mi, dokumentární tvorby dotýká až bytostně - „modré nebe nade mnou, mravní zákon ve mně“.